

Γιάννης Σ. Βερόνης

Ξεχασμένα παραδοσιακά επαγγέλματα στη Νάξο.

Αθήνα, Σύλλογος Δαμαριωτών Νάξου, 2002

**Βερόνης, Γιάννης Σ.: Ξεχασμένα παραδοσιακά επαγγέλματα στη Νάξο.
Αθήνα, Σύλλογος Δαμαριωτών Νάξου, 2002, σελ. 291-293.**

σελ. 291-293

Ας αφήσουμε, όμως, τον αείμνηστο δάσκαλο Στέλιο Παραρά να μας μιλήσει για τους λεβέντες και να ζωντανέψει, όπως αυτός ξέρει, το πολύ όμορφο αυτό έθιμο:

«Στο διάστημα της αποκριάς ντύνονταν «οι λεβέντες», που τους λέγαμε εμείς στο χωριό «οι κορδελάτοι», όπως τους λένε και σε άλλα χωριά της Νάξου. Οι λεβέντες ήταν νέοι του χωριού, που τους έντυναν οι δικοί τους με μεγάλη επιμέλεια, σαν τσολιάδες. Εβαζαν φουστανέλα και επειδή συνήθως στον Καλόξυλο δεν υπήρχαν

φουστανέλες, χρησιμοποιούσαν το γύρο του καναπέ του σπιτιού, που τον έφτιαχναν σαν φουστανέλα. Γι' αυτό οι φουστανέλες που φορούσαν οι λεβέντες είχαν δαντέλα.

Τα πόδια τα σκέπαζαν ολόκληρα με μακρύ λευκό σώβρακο πάνω από το σώβρακό τους. Παπούτσια φορούσαν τα καλά τους σκαρπίνια. Με ζωνάρι έδεσαν τη μέση τους. Τα ζωνάρια αυτά τα είχαν οι βρακάδες του χωριού και μάλιστα χρησιμοποιούσαν τα «σκολιανά» τους που τα είχαν σαν κειμήλια. Υπάρχουν και σήμερα και τα χρησιμοποιούν οι μαθητές στις εθνικές γιορτές. Το γελέκο το στόλιζαν με πολλές πολύχρωμες κορδέλες, που είχαν φέρει από την Πόλη οι γυναίκες που δούλεψαν εκεί. Επίσης έβαζαν μπροστά στο γελέκο χρυσές αλυσίδες για να φαίνεται όσο το δυνατό ωραιότερος ο λεβέντης. Τέλος φορούσαν φέσι με φούντα, των βρακάδων του χωριού κι αυτό. Πολλοί λεβέντες μπροστά στο φέσι καρφίτσωναν κομμάτι στεφάνου του γάμου. Το πουκάμισο ήταν άσπρο και κάλυπτε και τα χέρια.

Από το χωριό δε ντύνονταν πολλοί λεβέντες, γιατί, μικρό χωριό ο Καλόζυλος, δεν είχε πολλά παλικάρια. Το πολύ να ντύνονταν καμιά δεκαπενταριά.

Μαζί με τους λεβέντες ντύνονταν και οι **ληστές**. Ήταν άντρες που φορούσαν μίαν άσπρη γυναικεία καμιζόλα, μαύρο μαντήλι και κρατούσαν σπαθί και καραμπίνα. Οι «ληστές» φύλαγαν από δεξιά και αριστερά τους «λεβέντες», όταν χόρευαν.

Τους λεβέντες και τους ληστές ακολουθούσαν και οι **παλιο-μοσκάροι**. Ντύνονταν με παράξενα ρούχα, πολλές φορές γυναικεία και με τα καμώματά τους έκαναν τους άλλους να γελούν. Ολοι μαζί, λεβέντες, ληστές, παλιομοσκάροι και πολλοί συγχωριανοί τους που ακολουθούσαν, σχημάτιζαν το **μπαϊράκι** [Στα Λιβαδοχώρια το μπαϊράκι ήταν ένα μαντήλι μεταξωτό με τη φωτογραφία του Μάρκου

Μπότσαρη που κρατούσε τη σημαία της επανάστασης υψωμένη σε κοντάρι. Αυτός που κρατούσε το κοντάρι λεγόταν **μπαϊρακτάρης** και είχε δίπλα του δυο τρεις νέους με τουφέκια και μαύρο μαντήλι (**κουρλί**) στο κεφάλι, που λέγονταν **λιάπηδες** ή **τσάτσοι** (Βλ. Β. Χατζόπουλου, Αγκαλιά με το λαούτο, σελ. 66, 67 ο.π.).], που είχε και σημαία ένα μαντίλι πολύχρωμο δεμένο σ' ένα μακρύ καλάμι με λίγα λουλούδια στην άκρη του. Το μπαϊράκι του κάθε χωριού είχε και όργανα τοπικά που το συνόδευαν. Αυτά ήταν συνήθως σουβλιάρι και τύμπανο ή τσαμπούνα, αντί το σουβλιάρι. Σπάνια ήταν βιολί και λαούτο.

Έτσι οργανωμένο το μπαϊράκι μαζευόταν πρώτα στην πλατεία του χωριού του και εκεί χόρευαν οι λεβέντες καλώντας τις δεσποινίδες και τις νιόπαντρες να χορέψουν. Αν κάποια δυστροπούσε, ένας ληστής πήγαινε και την έβαζε στο χορό σχεδόν με τη βία.

Το μπαϊράκι του κάθε χωριού πήγαινε τιμητικά στα άλλα χωριά να τα διασκεδάσει. Το μπαϊράκι του Καλόξυλου πήγαινε στο Χαλκί, Δαμαριώνα, Χείμαρρο (Κουτσοχεράδο) και Τσικαλαριό. Στον Καλόξυλο ερχόταν πρώτο το μπαϊράκι του Κυνιδάρου την Προφονή Κυριακή (Ασώτου), του Δαμαριώνα την Κρεατινή Κυριακή, του Τσικαλαριού μια μέρα της Κρεατινής ή Τυρινής βδομάδας και του Φιλωτιού πάντα την Καθαρή Δευτέρα.

Όταν έμπαινε το μπαϊράκι στο χωριό, οι ληστές που το συνόδευαν έριχναν τουφεκιές με τις καραμπίνες που κρατούσαν, για χαιρετισμό. Όλοι οι κάτοικοι του χωριού έτρεχαν να υποδεχτούν το ξένο μπαϊράκι. Στην πλατεία που χόρευαν οι λεβέντες τις νέες του χωριού, λεύτερες και παντρεμένες, διάφοροι κερνούσαν τους λεβέντες και τους ληστές με τυρί, κρασί και πορτοκάλια κομμένα σε φέτες. Κερνούσαν και τους παλιομοσκάρους και όλους όσους συνόδευαν το μπαϊράκι. Πρόσφεραν επίσης κρέας και τσιγάρα. Αφού χόρευαν αρκετή ώρα στην πλατεία, έφευγαν συντεταγμένοι,

ρίχνοντας πάλι τουφεκιές, αποχαιρετώντας τους κατοίκους και φωνάζοντας «ζήτω του χωριού».

Θεωρούσαν τιμητική την επίσκεψη του μπαϊρακιού στο χωριό και γι' αυτό ήταν υποχρεωμένο το χωριό αυτό να ανταποδώσει την επίσκεψη με το δικό του μπαϊράκι στο άλλο χωριό την ίδια ή την επόμενη Αποκριά.

Το μπαϊράκι του Καλοζύλου είχε τη συνήθεια να επισκέπτεται το σπίτι των νιόπαντρων, που είχαν παντρευτεί μετά την προηγούμενη Αποκριά και να χορεύουν στην αυλή τους μαζί με το νιόπαντρο ζευγάρι. Αυτή η επίσκεψη ήταν ιδιαίτερη τιμή για το νέο ζευγάρι, το οποίο περιποιόταν το πλήθος του μπαϊρακιού με πλούσιους μεζέδες και άφθονο κρασί.

Από το τελευταίο χωριό που πήγαιναν οι λεβέντες, γύριζαν αργά το βράδυ στο χωριό τους και συνέχιζαν τη διασκέδαση μέχρι τα ξημερώματα της άλλης μέρας σε σπίτι του χωριού, όχι στο ύπαιθρο, γιατί τη νύχτα ήταν κρύο, αφού ήταν ακόμα χειμώνας.

Λεβέντες συνηθίζουν να ντόνονται ακόμη στον Κυνίδαρο, που πηγαίνουν και στη Μονή. Εχουν, όμως, χρόνια να έλθουν στα χωριά της Τραγαίας. Ντόνονται, όμως, κορδελάτοι στα χωριά του Λιβαδιού, στις Μέλανες και στην Ποταμιά και τα τελευταία χρόνια οργανώνεται Καρναβάλι στη Χώρα».

=====

σελ. 327-331.

[σκίτσο]

Κάθε Σαββατόβραδο τους χειμερινούς μήνες, επίσης στα πανηγύρια των χωριών, έπαιζαν τα «βιολιά», δηλαδή, βιολί και λαούτο. Στα πανηγύρια έστηναν τέσσερα και πέντε **τακίμια**. Το τακίμι αποτελούν οι οργανοπαίχτες του βιολιού και του λαούτου. Αποβραδís τοποθετούσαν παγκάδες και καρέκλες, όπου μαζεύονταν οι νέες γύρω από την πίστα περιμένοντας τους νέους να τις καλέσουν για χορό. Ο βιολιτζής λέγονταν και **βιολατζής ή βιολάτορας** και ο λαουτιέρης **τραβηχτός**. Ο άνδρας που χόρευε έπρεπε να πληρώσει κατά την κρίση του το τακίμι. Χρέη ταμία εκτελούσε ο λαουτιέρης, ο οποίος έπιανε στον αέρα τα χαρτονομίσματα που του πετούσε ο χορευτής. Άλλες, πάλι, φορές κολλούσαν το χαρτονομίσμα στο μέτωπο του λαουτιέρη. Αν ο χορευτής πλήρωνε καλά, οι οργανοπαίχτες συνέχιζαν να παίζουν, μέχρι να σταματήσει να βάζει το χέρι στην τσέπη. Δεν ήτανε, δα, κουτοί να σταματήσουν ! Οι οργανοπαίχτες (βιολιτζής, λαουτιέρης) μοιράζονταν τα χρήματα σε ίσα μερίδια.

Το παίξιμο των οργάνων μεταφέρεται από γενιά σε γενιά με το αυτί και το μάτι, χωρίς βιβλία. «Μάθε να κλέβεις», λένε στον καινούριο οργανοπαίχτη, γιατί οι παλιοί και πεπειραμένοι οργανοπαίχτες δε δείχνουν εύκολα τα μυστικά τους. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του λαουτιέρη Β. Χατζόπουλου που γράφει («Αγκαλιά με το λαούτο») ότι: «...στην Κωμιακή που γεννήθηκα, δάσκαλος δεν υπήρχε, αλλά και οι ντόπιοι λαουτιέρηδες με διάφορες δικαιολογίες με παρέπεμπαν ο ένας στον άλλο». Ο ίδιος (Β. Χατζόπουλος) γράφει για τον περίφημο Ναξιώτη βιολιτζή Θεοφάνη Παντελιά, το βιολί του αιώνα, όπως τον αποκαλεί, ότι, όπου έπαιζε ο Θεοφάνης, πήγαιναν πολλοί οργανοπαίχτες και τον παρακολουθούσαν, για να πάρουν τη μαγεία του βιολιού του. Αλλά μόνο «το Μωρό» και ο «Σταματομανώλης» μπόρεσαν και πήραν λίγα κομμάτια. «Τους αντιλήφτηκε, όμως, ο Φάνης, κι όταν τους έβλεπε, άλλαξε το παίξιμο του, το μπέρδευε, για να μην τον

αντιγράφουν.Ομως, κι αυτοί κρύβονταν πάνω στα δώματα των σπιτιών, τριγύρω της πλάτσας, πίσω από καλαμιές, για να πάρουν κι άλλα κομμάτια, βέρσα, ταξίμια».

Οι καυγάδες, τα μπαρντό

Πολλές φορές γίνονταν καυγάδες για την προτεραιότητα των χορευτών. Συνηθισμένο φαινόμενο ήταν να τελειώνουν τα «βιολιά» με καυγάδες και οι βιολιτζήδες και λαουτιέρηδες να παίρνουν «υπό μάλης» τα μουσικά τους όργανα και να εξαφανίζονται. Αυτό γινόταν ιδίως τις πρωινές ώρες που το οινόπνευμα είχε ενεργήσει και τα νεύρα ήταν εξαντλημένα από το ξενύχτι και το γλεντοκόπι. Άλλες, πάλι, φορές παρεξηγούνταν για ένα «**μπαρντό**». Δηλαδή, συνήθως χόρευαν ζευγάρια (ένα ζευγάρι στην πίστα), εκτός από το συρτό και τον καλαματιανό που χόρευαν πολλοί μαζί. Αν, λοιπόν, ένα ζευγάρι χόρευε πολλή ώρα και κάποιος άλλος ήθελε να χορέψει, έμπαινε στη μέση της πίστας και ζητούσε από τον άνδρα να σταματήσει λέγοντας το περίφημο «μπαρντό». Αυτό γινόταν κυρίως στον μπαλό, **αντικριστό, αμολαρητό**. Ο καυγάς τότε ήταν αναπόφευκτος, εκτός αν επρόκειτο για πολύ φιλικό ή συγγενικό πρόσωπο. Καυγάς, επίσης, γινόταν και από εκείνον που περίμενε να χορέψει και με το «μπαρντό» έχανε τη σειρά του. Σε άλλη περίπτωση, χόρευε κάποιος μια κοπέλα, για την οποία υπήρχε και άλλος ενδιαφερόμενος, που ζητούσε να διακόψει το χορό του πρώτου. Το θιγμένο φιλότιμο, όμως, του πρώτου χορευτή, μπροστά μάλιστα στο «μήλον της έριδος», οδηγούσε τα πράγματα αναπότρεπτα στον καυγά, στον οποίο έπαιρναν μέρος φίλοι και συγγενείς και των δυο πλευρών και γινότανε **του Κουτρούλη ο γάμος**.

Πώς μαθαίνανε τα **βοσκαρούδια** χορό; Μπήγανε στη γη το ραβδί τους, ρίχνανε πάνω στο ραβδί το σακάκι τους και κρατώντας το από το μανίκι χόρευαν.

Το ναξιώτικο τραγούδι

Ο ρυθμός του ναξιώτικου τραγουδιού είναι συρτός ή μπάλος και ο στίχος του είναι λυρικός ερωτικός (Βλ. Φ. Φατούρου, Ναξιώτικο τραγούδι). Ο συρτός είναι αρχαίος χορός και ο μπάλος είναι δυτικός, που ήρθε στα νησιά την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Αγαπήθηκε, όμως, ο μπάλος από τους Ναξιώτες και έγινε βασικός χορός που κατατάσσεται στη ναξιακή λαϊκή παράδοση.

Τα κέρασμα

Στη διάρκεια του χορού κερνούσαν τους χορευτές, ιδίως το ζευγάρι που χόρευε μπάλο, χωρίς τα όργανα να σταματούν να παίζουν. Το κέρασμα ήταν κίτρο Νάξου για τον άνδρα, λουκούμι για τη γυναίκα.

Στα σπίτια διασκέδαζαν με τα γραμμόφωνα που, κατά κύριο λόγο, έφερναν οι ξενητεμένοι από την Αμερική. Το γραμμόφωνο εμφανίζεται στη Νάξο το 1885. Δεν ήταν λίγες οι φορές που οι νέοι συγκεντρώνονταν σε κάποιο σπίτι κι εκεί διασκέδαζαν με το γραμμόφωνο, που έπαιζε τα λεγόμενα «ευρωπαϊκά», ταγκό, βαλς. Επίσης, μέχρι το 1950-60 καλούσαν στα λεγόμενα «καλά» σπίτια της Νάξου ευρωπαϊκές ορχήστρες από τη Σύρο.

Λένε στη Νάξο: «*Ντροπή στο χορό ντου*», δηλαδή, καλά που έπαθε. «*Να μη χάσω το χορό ντου*», δηλαδή, δεν του χρωστώ καμιά υποχρέωση. «*Εγώ πάλι θα σου χρωστώ ένα χορό*», δηλαδή, θα σου είμαι υποχρεωμένος.